

“Тасдик мекунам”

Ректори Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон, д.и.х., профессор
Насриддинзода Э.С.
2026.

ТАҚРИЗИ МУАССИСАИ ПЕШБАР

ба диссертатсияи Назарзода Абдузоир Жуманазар дар мавзуи «Методикаи баланд бардоштани сифати дониши хонандагон аз фанни химия бо ёрии маводҳои дидактикии ёрирасон» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 5.3.4. Назария ва методикаи таълиму тарбия (5.3.4.4. Назария ва методикаи таълими химия (таҳсилоти миёнаи умумӣ)).

Мутобиқати мавзӯ ва мухтавои диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсияи Назарзода Абдузоир Жуманазар дар мавзуи «Методикаи баланд бардоштани сифати дониши хонандагон аз фанни химия бо ёрии маводҳои дидактикии ёрирасон» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 5.3.4. Назария ва методикаи таълиму тарбия (5.3.4.4. Назария ва методикаи таълими химия (таҳсилоти миёнаи умумӣ)), ки он ба Шурои диссертатсионӣ мувофиқи фармоиши Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 7-уми январӣ соли 2022, таҳти №15/шд ҳуқуқи қабули диссертатсияҳо барои Ҳимоя пешниҳод шудааст, мувофиқ мебошад.

Мубрамии мавзуи таҳқиқотӣ. Давлат ва Ҳукумати Тоҷикистон тамоми тадбирҳои лозимаро ба қор мебарад, ки низоми маорифи кишвар рушд карда, мутахассисони ҷавобгӯ ба бозори меҳнати дохил ва хориҷи кишвар омода намояд. Аз ин рӯ, тамоми заҳири ҳукумат ва давлат ва аз он ҷумла соҳибкорон низ барои ҳалли масоили соҳаи маориф басиҷ шудааст. Ҳамасола дар мамлакат даҳо барномаҳои наву тоза рӯи қор меоянд, ки онҳо ҳамагӣ ба ислоҳот дар соҳаи маориф равона карда шудаанд. Барои рушду тараққии ҳар як низом таҳдоби қонунӣ муҳим мебошад. Аз ин рӯ, бефосила пас аз ҳомӯш гардидани оташи ҷанги дохилӣ мутахассисон ба таҳияи санадҳои меъёрий ва ҳуқуқии соҳа камари ҳиммат бастанд. Яке аз чунин санадҳои муҳим ин Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» мебошад, ки тайи ин солҳо якчанд маротиба ба он тағйироту иловаҳо ворид карда шуд, то он посухгӯи

такозoi давру замон бошад. Як нуктаи бисёр муҳим дар чараёни рушди ҷомеа иборат аз он аст, ки акнун тамоми фаъолиятҳо дар меҳварӣ инсонпарварию ҳештаншиносӣ ҳаракат карда истодаанд. Инсонии замони муосир аз ҳар назар озод буда, қодир ба татбиқи тамоми хостаҳои ҳеш буда, аз худ эҷодкорӣ ва навоварӣ нишон медиҳад. Ӯ дар масири эҷодкорӣ ҳаракат мекунад ва мо имрӯзҳо натоиҷи қори ӯро бараъло эҳсос карда истодаем. Ҳоло дари тамоми муассисаҳои таҳсилоти ҷи дар дохил ва ҷи дар хориҷи кишвар ба рӯйи довтолабон боз аст ва ҳамватанони моро дар тамоми ғӯшаю қанори дунё дидан мумкин аст, ки ба қору фаъолият ва таҳсилу тадрис машғул мебошанд ва ҳеҷ монеае вучуд надорад. Дар ин ҷо фанҳои табиатшиносӣ саҳми босазо доранд.

Вобаста ба ин Пешвои миллат Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҳама баромаду паёмҳояшон ҳамасола ба Маҷлиси олии ба рушди фанҳои табиатшиносӣ ва дақиқ аҳаммияти ҳосса медиҳанд. Дар ин росто дар Паёми соли 2019 омадааст: «Ба хоҷири боз ҳам беҳтар ба роҳ мондани омӯзиши илмҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ, инчунин, барои тавсеаи тафаккури техникий насли наврас солҳои 2020-2040» «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф» эълон карда шавад». Имқониятҳои химия ҳамчун фанни таълими дар ташаккули тафаккури техникий эҷодии қонандагон ҳеле қалон буда, дар ҳалли масъалаҳои гузошташуда нақши муҳим гузошта метавонад. Таълими химия дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ (МТМУ) дар ташаккули ҷаҳонбинии илмии дунёфаҳмӣ ва рушди сиситемаи ақидаҳое, ки ба дарки қонунҳои умумии табиат, вусъати тафаккурӣ инсонӣ тайёр қардани шахсоне, ки дар оянда барои бузург қардонидани иқтидори мамлақат хизмати босазо карда метавонад, нақши арзанда мебозад.

Дар ҳамаи давру замонҳо ба таълиму тадрис тавачҷӯх зоҳир қарда мешуд, аммо он ба андозаҳои муҳталиф арзёбӣ қарда мешуд. Дар замони мо ва умуман қарни XXI тавачҷӯх ба омӯзишу таълим ба маротиб боло рафтааст ва мо натиҷаи ин тавачҷӯхро дар пешрафти бесобиқаи дунё дар қанд даҳсолаҳои ахир мебинем. Дунё дар тайи қанд даҳсолаи ахир қаҳиши қайқонӣ доштааст ва дар ин ҳаракатҳо ҳамеша толибилм ва ё қонанда оне, ки тасмим ба қондан ва омӯзиш дорад, дар меҳвари тамоми қорҳо қарор меқирад. Дар ғайри инсурат натиҷаҳо нобарор ҳоҳанд буд.

Бинобар ин мо технологияҳои гуногуни таълимиро оид ба ҳадафнокӣ, масъулиятнокӣ, тартиботӣ, ташқили ва ташқисӣ омӯхта ба ҳулоса омадем, қӣ ба мавзуи таҳқиқоти мо технологияи таълими

адаптатсионӣ мувофиқ аст.

Зарурати истифодаи технологияҳои гуногунӣ таълимиро стратегияи илмӣ рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчунин муосиргардонии тадриҷии мазмуни таҳсилоти умумӣ дар асосӣ амсилаи салоҳиятноки таълим талаб доранд.

Ин технология сатҳи муътадили маънавии рушди хонандаро дар асоси истеъдод ва қобилияти табиӣ, инчунин рушди шахсият аз ҳисоби истифодаю тарафдории имкониятҳои мавҷудаи таълимгирандагон таъмин менамояд.

Дараҷаи асоснокии гузориши илмӣ, хулосаю пешниҳод, ки дар диссертатсия оварда шудааст. Дараҷаи асоснокии гузориши илмӣ, хулосаю пешниҳодҳои диссертатсияи Назарзода А.Ж. дар мавзӯи «Методикаи баланд бардоштани сифати дониши хонандагон аз ҷанбаи химия бо ёрии маводҳои дидактикии ёрирасон» арзишманд буда, натиҷаҳои он аз омӯзиши адабиёти илмӣ, таҳлили ҳуҷҷатҳои амалкунанда, санадҳои байналмилалӣ бар меояд. Чи хеле, ки Назарзода А.Ж. дар рисолаи худ баён мекунад: «Барои инкишофи фаъолияти маърифатии хонандагон дар раванди таълими химия дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ба хонандагон мустақилона аз худ кардани дониш, бедор кардани шавқу завқ ба табиӣ онҳо, барои рушди худшиносӣ шароит фароҳам овардан зарур аст. Агар дар дарси химия супоришҳои истифода шаванд, ки ба ҳалли вазъияти мушкилотӣ мусоидат кунанд, унсурҳои фароғатро дар бар гиранд, роҳҳои гуногуни ҳалли онро фароҳам оранд ва инчунин аҳаммияти амалӣ дошта бошанд, самараи бештар медиҳад».

Навгониҳои илмӣ таҳқиқ ва саҳеҳии натиҷаҳои гирифташударо ҷузъҳои зерин муайян мекунад:

- муайян карда шуд, ки бо истифода аз технологияи мутобикгардонии таълим метавонем сатҳи сифати дониши хонандагони синфҳои 8-9 – ро аз химия дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ баланд бардорем;
- низомии методии кор карда шуда дар шароити камчинии вақти таълимӣ низ метавонад ба ташаккули фаъолияти таълимӣ – маърифатии хонандагон ёрӣ расонад;
- низомии методӣ, - метод ва воситаҳои таълимро дар бар гирифта натиҷанокии омӯзишро таъмин мекунад;
- махсусан ташкили кор бо методикаи пешниҳод шуда барои хонандагоне, ки бо сабабҳои гуногун ба дарсҳо иштирок карда наметавонанд, хеле муфид буда онҳо метавонанд мустақилона

маводи таълимиро аз худ намоянд.

Асосҳои назариявии таҳқиқотро адабиёти фалсафӣ, равоншиносии педагогӣ ва методӣ оид ба мавзуи таҳқиқшаванда, барномаҳо, китобҳои дарсӣ ва дигар ҳуҷҷатҳои меъёрӣ; стандарти давлатии таҳсилоти химия, концепсияи таълими химия дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон, асосҳои дидактикии амалигардонии робитаи байнифанни ва ғайраҳо ташкил менамояд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он аст, ки:

- роҳҳои беҳтар намудани кори мустақилонаи хонандагон бо ёрии маводи таълимии ёрирасон, ки баланд бардоштани сифати дониши хонандагонро аз химия таъмин мекунанд, пешниҳод карда шуд;

- низоми маводҳо ва муносибатҳои маҷмуи кор карда шударо метавонем дар коркарди чунин маводҳо доир ба дигар фанҳои табиӣ – илмӣ истифода намоем.

- маҷмуи маводи таълимии ёрирасон ва методикаи таълими хонандагон, маҷмуи маводҳои таълимиро дар бар мегирад, ки ба баланд бардоштани сифати дониши хонандагон нигаронида шудаанд;

- истифодаи маводи таълимӣ ба хонандагон барои бартараф намудани мушкилиҳое, ки ҳангоми омӯзиши химия дар зинаи болоӣ «синфи 11» яъне истифодаи вақти такрори аз химия пеш меоянд ёри мерасонанд.

- маводи коркардашударо метавонем ҳангоми такрори маводи таълимӣ, тайёрӣ ба имтиҳонҳо, таҳияи дастурҳои методӣ барои муассисаҳои таҳсилоти асосӣ ва миёна истифода намоем.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот Натиҷаҳои озмоиши педагогӣ, ки дар асоси ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқот ҳосил карда шудаанд, таҳлили ҳадафҳои таҷрибаи психологию педагогӣ; санҷиши ҳолатҳои назариявии таҳқиқот дар чараёни омӯзишу парвариш дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ; ҳулосаҳо ва тавсияҳо оид ба истифодаи технологияи адаптатсионӣ нишон медиҳанд.

Саҳми шахсии доктараби дарачаи илмӣ. шароитҳои муносибатҳои фардӣ-эҷодӣ, методологӣ, назоратӣ, мушоҳида, муқоисаи маълумот дар синфҳои озмоишӣ ва назоратӣ баамаломата, иштироки бевосита ба сифати роҳбари гурӯҳи омӯзгорон дар корҳои тарбиявӣ-озмоишӣ, коркарди методикаи истифодаи маводҳои дидактикии ёрирасонӣ хусусияти тавсиявӣ дошта барои баланд бардоштани сифати дониши хонандагон аз фанни химия, технологияи самаранок ташкил кардани фаъолияти маърифатии хонандагон бо ёрии маводҳои дидактикии ёрирасон, муайян намудани нақши технологияҳои гуногун дар раванди

таълими химия ва ғайраҳо тасдиқ мекунамд.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот дар 18 нашрия, аз ҷумла 10 мақола дар маҷалаҳои тақризшаванда ва ба рӯйхати тавсиявии Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил карда шудаанд, нашр шудаанд. Дар ин нашрияҳо натиҷаҳои калидӣ, хулосаҳои илмӣ, тавсияҳо ва пешниҳодоти муаллифи диссертатсия ба таври мушаххас ва возеҳ баён гардидаанд. Аз ҷумла:

1) Мақолаҳои, ки дар нашрияҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп шудаанд:

[1-М]. Назаров, А.Ҷ. Баъзе андешаҳо оид ба хусусиятҳои дидактикии интернет [Матн] / А.Ҷ. Назаров, С. Холназаров // Паёми ДДБ ба номи Носири Хусрав. – 2023. - № 1-3 (113). – С. 149-154.

[2-М]. Назаров, А.Ҷ. Вазифаҳои дидактикии технологияи компютерӣ дар амалигардонии лоиҳа [Матн] / А.Ҷ. Назаров, С. Холназаров // Паёми ДДБ ба номи Носири Хусрав. – 2023. – № 1-4 (116). – С. 64-67.

[3-М]. Назаров, А.Ҷ. Муносибати методи татбиқи системаҳои инноватсионии таълими проблемавӣ дар раванди тадрисӣ [Матн] / А.Г. Хайрзода, С. Холназаров, А.Ҷ. Назаров // Паёми ДДК ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ. – 2023. - № 3 (32). – С. 188-194. ISSN: 2616-5260.

[4-М]. Назаров, А.Ҷ. Моҳияти методҳои таълим ва тарбияи анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ дар ҷараёни таълими фанни химия [Матн] / М.Д. Уроков, С. Холназаров, А.Ҷ. Назаров // Паёми ДДК ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ. – 2023. - № 4-2 (33). – С. 240-247. ISSN: 2616-5260.

[5-М]. Назаров, А.Ҷ. Технологияи бозӣ ҳамчун воситаи баланд бардоштани фаъолияти маърифатии хонандагон дар дарсҳои химия [Матн] / А.Ҷ. Назаров, С.С. Шамсуллоева // Паёми Донишгоҳи милли Тоҷикистон. 2023. - № 6. С. 299-305. ISSN: 2074-1847.

[6-М]. Назаров, А.Ҷ. Ташаккули фаъолияти таълимӣ – маърифатии донишҷӯён дар раванди таълими фанни химия [Матн] / Б.Ҷ. Бобоев, М.Д. Уроков, А.Ҷ. Назаров // Паёми ДДК ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ. – 2024. - № 1 (34). – С. 160-165. ISSN: 2616-5260.

[7-М]. Назаров, А.Ҷ. Истифодаи маводи дидактикӣ – омилӣ салоҳиятнокии таълими химия [Матн] / А.Ҷ. Назаров // Паёми ДДБ ба номи Носири Хусрав. – 2024. – № 1/4 (128). – С. 455-459.

[8-М]. Назаров, А.Ҷ. Омӯзонидан ва ташкилу гузаронидани таҷрибаҳо ва машғулиятҳои шавқовар яке аз василаҳои асосии ташаккули самаранокии таълими химия [Матн] / М.Д. Уроков,

С. Холназаров, А.Қ. Назаров // Паёми ДДК ба номи Абӯабдулоҳи Рӯдакӣ. 2024. - № 2 (35). – С. 49-55. ISSN: 2616-5260.

[9-М]. Назаров, А.Қ. Нақши мустақилият дар ҷараёни таълими фанни химия [Матн] / Б.Қ. Бобоев, М.Д. Уроқов, А.Қ. Назаров // Паёми ДДК ба номи Абӯабдулоҳи Рӯдакӣ. – 2024. - № 2 (35). – С. 42-49. ISSN: 2616-5260.

[10-М]. Назаров, А.Қ. Бозиҳои дидактикӣ, яке аз роҳҳои самаранокӣ таълим, тарбия ва рушди хонандагон дар раванди таълими химия [Матн] / А.Қ. Назаров // Паёми ДДБ ба номи Носири Хусрав. – 2024. - № 2 (35). С. 213-216.

2) Мақолаҳои илмие, ки дар маҷалаҳо ва дигар нашрияҳои илмӣ-амалӣ чоп шудаанд:

[11-М]. Назаров А.Қ. Маводи дидактикӣ – мафҳум, тасниф ва хусусиятҳои тарҳрезӣ. [Матн] / А.Қ. Назаров // Паёми донишгоҳи омӯзгорӣ.– Душанбе, 2023. - № 4-2 (18). – С.221-227. ISSN: 2708-5759.

[12-М]. Назаров А.Қ. Технологияи адаптатсионӣ – ҳамчун шароити самаранокии таълими хонандагон аз химия [Матн] / А.Қ. Назаров // Паёми донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе, 2023. № 4-1 (18). – С.241-247. ISSN: 2708-5759.

[13-М]. Назаров А.Қ. Ташаккули донишҳои системавӣ - методологии хонандагон дар раванди таълими химия [Матн] / С. Холназаров, Қ.Д. Ёров., А.Қ. Назаров // Конференсияи байналмиллалии илмӣ-амалӣ дар мавзӯи “Истифодаи усулҳои муосири таълим дар муассисаҳои таълимӣ: Мушкилот ва дурнамо” бахшида ба солҳои 2020-2040 “Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф”, “65-солагии факултети химияи ДМТ”. – Душанбе, 2023.

[14-М]. Назаров А.Қ. Вазъи истифодаи маводи экологӣ дар раванди таълими химия [Матн] / С.П. Расулзода., А.Қ. Назаров // Конференсияи байналмиллалии илмӣ-амалӣ дар мавзӯи “Энергетика соҳаи калидии рушди иқтисодиёти миллӣ” бахшида ба иди касбии энергетикҳо “Рӯзи энергетика – 22 декабр” ва элонгардидани солҳои 2020-2040 – “Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф”. – Душанбе, 2023.

[15-М]. Назаров А.Қ. Истифодаи маводи дидактики дар дарси химия [Матн] / А.Қ. Назаров, М.Қ. Ёрова // Конференсияи байналмиллалии илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Маҷалаҳои мубрами таълими фанҳои техникӣ, дақиқ ва риёзӣ». – Бохтар, ДДБ ба номи Н. Хусрав, 2024.

[16-М]. Назаров А.Қ. Истифодаи таҷрибаҳои шавқовар ҳамчун воситаи ташаккули донишу малакаҳо аз химия [Матн] // С.П. Расулзода., А.Қ. Назаров // Конфронсияи 3-юми байналмилалӣ илмӣ-амалии “Проблемаҳои муосири таҳсилоти математикӣ, информатикӣ ва физикӣ дар мактабҳои миёнаи олӣ” бахшида ба бистсолаи омӯзиш ва рушди илмҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ, дар соҳаи илму маориф” солҳои 2020-2040” ва 75-солагии доктори илмҳои педагогӣ, профессор, узви вобастаи АТТ Мансур Нугмонов. – Душанбе, ДДОТ ба номи С.Айнӣ, 2024.

[17-М]. Назаров А.Қ. Вайроншавии системаи экологӣ ва оқибатҳои он [Матн] / А.Қ. Назаров. Масъалаҳои актуалӣ ва вазъи муосири илми ботаника дар Тоҷикистон (маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмию амалӣ бахшида ба муносибати эълон гардидани “Солҳои 2020-2040 – 20 солаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф”). – Душанбе, - ДМТ, 2024.

[18-М]. Назарова А.Қ. Воситаҳои рақамӣ дар таълими химия [Матн] / А.Қ. Назаров. Конфронсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Татбиқи технологияҳои муосири рақамӣ ва алгоритмҳои зеҳни сунъӣ дар таҳсил, илм ва истеҳсолот» бахшида ба эълон гардидани солҳои 2025-2030 «Солҳои рушди иқтисоди рақамӣ ва инноватсия» ва «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф». – Бохтар, ДДБ ба номи Н. Хусрав, 2026.

Теъдоди мавоҳҳои ҷопшуда ба банди 35 «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ», ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, №267 (бо тағйиру иловаҳо аз 26-уми июли 2023, №295) тасдиқи шудааст, мувофиқ мебошад.

Арзёбии мазмуни диссертатсия ва дараҷаи ба итмом расонидани он. Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Рисола аз муқаддима, се боб, нӯҳ зербоб, ҳулоса ва адабиёти истифодашуда бо теъдоди 176 номгӯ ва замима иборат аст. Ҳаҷми асосии рисола 167 саҳифа буда, шомили 16 ҷадвал 8 расм ва 8 диаграмма мебошад.

Дар муқаддимаи диссертатсия мубрами мавзӯи таҳқиқот дараҷаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ, мақсад, вазифа, объект, фарзия, марҳила ва давраҳои таҳқиқот, асосҳои назариявӣ, навгонҳои илмӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалии рисола, саҳми шахсии муаллиф, дараҷаи эътимодноки таҳқиқотӣ, тасниф ва амалисозии натиҷаи диссертатсия барраси шудааст.

Боби якуми диссертатсия «Технологияи педагогии муосир ҳамчун воситаи баланд бардоштани самаранокии таълими химия» ном дорад. Ба

накшаи мутобиқшавии хонандагон ба таълим, дар ҳаёти имрӯза, ҷамъиятӣ, ҳалли проблемаҳои дидактикӣ ва методологии таълим маълумот дода мешавад.

Дар моддаи 3 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» омадааст, ки: «Ҷумҳурии Тоҷикистон маорифро яке аз саҳаҳои бартаринок эълон менамояд»

Дар шароити рушди ҷамъияти ҳозира талабот ба сифати таълими хонандагон, сатҳи дониш ва маҳорати онҳо то рафт баланд мегардад. Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқи консепсияи азнавсозии таълим, даъват менамояд, ки сифат ва муваффақиятнокии таълими фанҳои табииро баланд бардошта, нақши онҳоро дар ҳамгирой байнифанӣ, ташаккули ҷаҳонбинии илмӣ, маърифати умумӣ, рушду тараққи ҳамаҷонибаи шахсияти таълимгирандагонро таъмин намоем. «Ҷиҳати аз бар намудани мазмун ва иҷрои ҳадафҳои кулӣ, зарур аст, ки муҳтаво ва мазмуни таълими химияро дида баромада, онро бо донишҳои зарурии конкретӣ такмил карда ва далоили иллату натоиҷи онро омӯзем ва аз натиҷа ва ҷамъбасти системавӣ истифода карда тавонем. Зимни омӯзиши химия ҳар чизе, ки марбут ба химия ва татбиқи он дар ҳаёт лозим аст онро аз бар кардан лозим аст». Дар стандартҳо муносибатҳои нав ба таълим пешниҳод шудаанд, ки ба мазмун ва мақсади таълим мувофиқ буда, ба ҷанбаҳои башардӯстӣ, таълими равиявӣ ва таваҷҷуҳ ба шахсият, дар хонандагон ташаккул додани мустақилият, маҳорати истодагарӣ намудани нуқтаи назари худ ва шунида тавонистани фикри дигарон муошират ва ғайра аҳаммияти махсусан калон ироа мегардад.

Сарфи назар аз ин ҳама корҳо дар муҳити педагогии муассисаҳои таълимӣ солҳои охир нофаҳмиҳо, низоъҳо ба мушоҳида мерасанд, ки натиҷааш рафтани хонандагон ба дигар муассисаҳои таълимӣ мебошад.

Ҳангоми мутобиқ шудани хонандагон ба муҳити муассисаи таълимии дигари онҳо ба мушкилиҳо дучор шуда асабонӣ мешаванд. Аз ин ҷо дар шароити ҳозира принципи ҳамкории мактаб, оила ва ҷамъият, ки дар асоси Консепсия дар бораи кӯдак қабул шудааст, аҳаммияти муайянкунанда мебозад. Дар системаи иҷтимоӣ – ҳуқуқӣ дар назди ҷамъият, бартарӣ ба кӯдак ва оила, шахсияти ғаёол ва рушдбанда дода мешавад. Имрӯз проблемаи мутобиқ нашудани хонандагон ба муҳити муассисаҳои таълимӣ ва ғайраҳо хеле муҳим аст. Инро бояд оила, мактаб, ҷамъият, аз он ҷумла омӯзгорони химия фаҳманд ва сари вақт пешгирӣ намоянд.

«Омӯзгорон дар баъзе вақтҳо, нафаҳмида ҳолатҳои низоъандозиро

истифода мебаранд, ки дар хонандагон ҳисси ҳафашавӣ ва пастзаниро ба вучуд меоранд. Дар натиҷа ин низоъҳо ба муҳолифатҳо оварда мерасонад. Барои ба ин вазъиятҳо роҳ надодан, ба омӯзгор лозим аст, ки аз рӯйи имконият ба низоъҳо дохил нашуда ба онҳо ҷавоб нагардонад, ба хонандагони худ муносибати хуб, ҳурмату эҳтиром, диққат, ҳамдардӣ, шавқу ҳавас зоҳир намояд».

Омӯзиши проблемаи мутобиқнашудан дар муассисаҳои таълимии №1, №37-и ноҳия Вахш ва №3, №9 ва ЛТТ-и шаҳри Бохтар нишон дод, ки мутобиқ (мувофиқ) нашудан дар бисёр маврид ба рушд ёфтани вазъияти низоъ ба вучуд оваранда алоқаманд мебошад; ин зиддияти манфиатҳо, ба зиддиятҳо метавонанд фикрҳо, қувва, манфиат, шавқ, рағбат, даъво, талаб ва ғайра сабаб шавад. Ин рӯйхатро метавон давом дод, чунки пайдо шудани ҳисси инсон бисёрҷанба мебошад ва сабабҳои, ки хонандагонро ба низоъ тела медиҳанд, хеле гуногун мебошанд. Ба омӯзгор лозим аст, ки чунин сабабҳоро муайян намуда онҳоро омӯзад: муносибат ба хондан, иваз намудани ҷойи таълимгирӣ; талаботи омӯзгор, нобарории иҷтимоӣ, ҷанҷолҳо дар оила, номувофиқии мақсадҳо ва манфиатҳо, рашк ва амсоли инҳо.

А.С. Гранитская нишон медиҳад, ки: «Мо вақтҳои охир дар қори амалии мактабҳои кишвар вазъи возеҳ ифодаёбандаи низоъҳоро мушоҳида мекунем. Иллати онро мо дар синнусоли хонандагон ва рушди босуръати узвҳо ва системаи узвҳо ба амал меояд, ба ин шиддати қори фикрӣ илова мешавад, ҳамаи ин ба системаи асаб бори зиёдати меорад, ки дар навбати худ ба ҳиссиёти баланд, зудранҷӣ, ифротӣ баланд дар рафтор ва баҳодиҳии дигар одамон оварда мерасонад».

Аз як тараф, дар омӯзгорон нофаҳмӣ, аз тарафи дигар – ранҷиш, фикр ва талаботи нохуши волидайн пайдо мешавад. Дар натиҷа паст шудани азхудкунӣ, тез ба ҷаҳл омадан дар рафтор, тез ҷанҷол намудан бо рафиқон, ҷустуҷӯҳои муҳити дигари муошират, ки на ҳама вақт мувофиқ аст, пайдо мешавад.

К.М. Хруженко қайд мекунад, ки: «яке аз сабабҳои, ки зиёдтар вомехӯрад – ин қобилият надоштан, набудани хоҳиш ё ин ки надоштани маҳорати ҳар як иштирокчии низоъ барои бартараф кардани ҳолати дохилии низоъ, кӯшиши бо воситаҳои гуногун маъқул кардани ақидаи худ, исботи ҳақ будани худ, расидан ба хоҳиши худ мебошад».

Вазъияти низоъандоз одатан бо айби яке аз иштирокчиёни низоъ пайдо мешавад, лекин барои ҳалли низоъ бояд манфиати ҳамаи иштирокчиён ба назар гирифта шавад. Умуман низоъ бадбахтӣ набуда,

раванди табиист, ки дар дохили ҷомеаи инсонӣ, дар коллектив, оила, муассисаи таълимӣ ва ғайраҳо пайдо мешавад. Агар низоъ аз доираи акли солим барои муайян кардани ҳалли ҳақиқат берун набарояд, дар бисёр маврид барои муайян кардани нуқтаи муҳими ҳалли вазъиятҳо ёрӣ мерасонад. Дар баъзе ҳолатҳо муҳолифатҳо сабаби рушди шахсии кӯдак – хонанда, коллективи кӯдакона ва мустаҳкам шудани муносибати якдигарӣ мегардад.

Омӯзиши ин масъала дар муассисаҳои таълимии №1, №37-и н. Вахш ва №3, №9 ва ЛТТ-и ш. Бохтар ва ғайраҳо нишон дод, ки низоъ тез паҳн нашуда оҳиста – оҳиста вусъат меёбад. Заминаҳои мухталифи пайдошавӣ ва рушду таракқии вазъияти низоъ чунинанд; дарки низоъ ва ғам хӯрдан, ҳалли аввалаи низоъ; дарки низоъ, кушодашавии баҳамтаъсиррасонӣ; рушди низоъ, яъне баён намудани нуқтаи назар ва пешниҳод намудани талабот, ҳалли низоъ, ки аз ҳама зиёдтар роҳи педагогӣ бо истифода аз равишҳои мухталиф ба амал меояд – сухбат, хоҳиш, фаҳмондани, аммо дар бархе ҳолатҳо равишҳои маъмурӣ лозим мешавад – танбех, ҷазоҳо ва амсоли инҳо. Мо дар навбати хеш имкон дорем давоири низоъ ба қисмҳо тақсим кунем: оғоз, инкишоф ва коҳишбӣ.

Боби дуюми диссертатсия «Асосҳои методии истифодаи маводи дидактикии ёрирасон дар раванди таълими химияи муассисаҳои таҳсилоти умумии асосӣ» ном дошта, аз се зербоби аз ҷиҳати педагогӣ, дидактики ва мантиқӣ пайдарпаи таҳлилшуда иборат мебошад. Ҷараёни фаҳмидан, идрок аз мушоҳидаи зинда, дарк, қабул, дараҷаи шавқу завқ баланд мешавад. Вақте инсон ин ё он чизро мебинад ва ламс мекунад, дар ӯ эҳсосе эҷод мегардад ва сипас ин эҳсос пас аз муддате, яъне пас аз ғавру омӯзиш ба дониши мантиқӣ табдил меёбад. Дар ҳар сурат ин як раванде аст, ки аз пелаҳои гуногун иборат мебошад ва замоне он рафта ба нуқтаи ниҳои хеш дар масири фаҳм мерасад.

Консепсия таълими бефосила (пай дар пай) равона кардани раванди таълим ва муҳайё намудани шароити зарурӣ барои ҳаматарафа рушд ёфтани шахсият, новобаста аз қобилияти фардии хонандаро талаб дорад. Хусусияти муҳими системаи ягонаи бефосила, ин томиёт ва арзишнокии он аст.

Олами атрофи мо аз низоми азим иборат мебошад ва дар навбати хеш ҳар ҷузъи он шомили низомҳои беҳири мураккабе иборат мебошанд. Аз ин рӯ, моро лозим аст, ки зимни таълими фанни химия ба таълимгирандагон онро дар шакли низом таълим диҳем, яъне ба онҳо ин нозукиро талқин кардан лозим аст, ки системавӣ, яъне низомнок фикр

кардан барои дарки масоил ва пиёда намудани бархе аз он кумак мерасонад. Яъне хонандагони системавӣ фикр ронданро ёд гирифта битавонанд, чизҳои асосиро ҷудо карда, ба худ гирифта ҷузъҳои фарзиро сарфи назар кунанд. Дар чунин ҳолат моро лозим аст, ки принсипҳои асосии таҳлили системавиро ёд бигирем. Таҳлили системавӣ ба мо имконият медиҳад, ки қоидаҳои умумӣ, принсипҳо, қонуниятҳоеро, ба он объектҳои мавриди омӯзиш (қонуниятҳои таҳаввул барои системаи биологӣ, қонуниятҳои рушди ҷамъият ва системаҳои таърихӣ ва ҳоказо) ривоч меёбанд, муайн созем.

Боби сеюм, ки «Озмоиши педагогии методикаи истифодаи маводи дидактикии ёрирасон дар равандии таълими химия» ном дорад аз се зербанд иборат аст. Пеш аз он ки мо ба озмоиши методикаи кор кардашуда шурӯъ намоем, муассисаҳои таълимӣ ва синфҳои, ки дар он санҷиш гузаронида мешавад, муайян намудем. Санҷиш дар МТМУ-и №1, №37 н. Вахш, ва МТМУ-и №3, №9 ва ЛТТ-и ш. Бохтар (омӯзгорони химия Азизов Ё.Б., Файзалиев А.Р., Юлдошов Ҳ.Х., Худойназаров М.М., Шарипов С.Ҷ.) гузаронида шуд.

Кори озмоишӣ дар ду давра ба нақша гирифта шуд. Дар гузаронидани кори озмоишӣ мо аз таҷрибаи Гаврюшкина М.Ю. истифода намудем.

Мақсади корӣ озмоишӣ санҷидани самаранокии методикаи кор кардашуда бо истифода аз технологияи мутобиқшавӣ (адаптатсионӣ) хонандагон ҳангоми омӯзиши химия дар синфҳои 8 ва 9 буд.

Дар давраи назариявии таҳқиқот мо вазифаҳои зеринро ҳал намудем:

- маводи дидактикии ёрирасонӣ хусусияти дастури дошта кор карда шуд, ки методҳои амали кардани онро низ дар бар мегирад;
- маводҳои дидактикӣ барои машқ кардани хонандагон, дар ҳолати зарури ислоҳ даровардан, назорат кардан аз тарафи омӯзгор имконият медиҳанд;
- ҳангоми коркарди маводи дидактикии ёрирасон (МДЁ) ба масъалаҳои робитаи мантиқи амалиётҳо, тарзи таҳлил, синтез ва муқоисаи натиҷаҳо диққати махсус дода шуд;
- супоришҳо ба рушди фикрронӣ, мустақилии диққати хонандагон, ҳамкориҳои омӯзгор ва хонанда дар раванди таълими химия мусоидат менамоянд;
- то саршавии омӯзиш омӯзгорони химияи мактабҳои интихоб шуда бо МДЁ ва методикаи истифодаи онҳо шинос карда шудаанд.

Дар маҷмӯъ маводи дидактикии ёрирасоне, ки кор карда шудааст хусусияти дастурӣ дошта дар асосӣ талаботҳои технологияи

мутобиқшавӣ (адабатсионӣ) тартиб дода шудааст. Маводҳои дидактикӣ мавзӯро, ки дар барномаи таълими пешбини шудаанд бой гардонда, методикаи таълими онро то як андоза пурра менамоянд. Инчунин барои осонтар аз худ намудани маводи таълими химия ёрӣ мерасонанд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Диссертатсияи Назарзода Абдузоир Жуманазар дар мавзӯи «Методикаи баланд бардоштани сифати дониши хонандагон аз ҷанбаи химия бо ёрии маводҳои дидактикии ёрирасон» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзоди илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 5.3.4. Назария ва методикаи таълиму тарбия (5.3.4.4. Назария ва методикаи таълими химия (таҳсилоти миёнаи умумӣ)), ки ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки аз 30-юми сентябри соли 2021, таҳти №7 тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад.

Мутобиқати таҳассуси илмӣ доғалаб ба дараҷаи илмӣ. Таҳассуси илмӣ Назарзода Абдузоир Жуманазар ба ихтисоси илмӣ дархостшаванда 5.3.4. Назария ва методикаи таълиму тарбия (5.3.4.4. Назария ва методикаи таълими химия (таҳсилоти миёнаи умумӣ)) мекунад. Таҳқиқоти диссертатсионӣ аз ин ҷиҳат ҳамаҷониба қобили дастгирӣ мебошад.

Эродҳо ва ҳолатҳои баҳсталаб доир ба диссертатсия.

Ҳангоми баррасии диссертатсия ва автореферат дар баробари муваффақиятҳои назаррас баъзе камбудҳои низ ҷой доранд, ки таъкид ва ислоҳи он боиси баланд шудани сатҳ ва дараҷаи таҳқиқот мегардад:

1. Дар автореферат асосҳои методи истифодаи масъалаҳои ҳисобӣ дар заминаи дарси муқаррарии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ба қадри кофӣ мушаххас карда нашудааст. Дар робита ба мавзӯҳои мушаххаси омузиши химияи муассисаҳои таҳсилоти тавсифи марҳила ба марҳилаи методикаи ҳалли масъалаҳои химиявӣ вучуд надорад.

2. Инчунин хусусиятҳои синнусолии хонандагон дар инкишофи фаъолияти эҷодӣ тавассути масъалаҳои ҳисобӣ ба таври кофӣ дар автореферат ошкор карда нашудаанд.

3. Дар диссертатсия ва автореферати он аз тарафи диссертант баъзе ҳатоғҳои услуби ва имлои роҳ дода шудааст.

4. Дар зербоби якуми боби сеюм оид ба методикаи истифодаи маводи дидактикии ёрирасон иқтибосҳо кам пешниҳод шудааст.

5. Хуб мешуд, ки диссертант дар диссертатсия аз намудҳои гуногуни маводди дидактикии ёрирасон истифода мебард.

Ин эродхое, ки оварда шудаанд, чузъи буда, ба арзиши диссертатсия таъсир надоранд.

Таъкид намудан ба маврид аст, ки таҳқиқоти диссертатсионии рисоланавис арзишҳои назаррасро соҳиб буда, дақиқӣ ва возеҳии мафҳуми диссертатсия дар гузориши масъалаҳои ҳалталаб ва роҳҳои ҳалли он, ҳадаф, вазифа, фарзия, аҳаммияти назариявӣю амали гувоҳи он мебошанд.

Автореферати диссертатсия тибқи тартиби муқаррашуда барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 5.3.4. Назария ва методикаи таълиму тарбия (5.3.4.4. Назария ва методикаи таълими химия (таҳсилоти миёнаи умумӣ)), таҳия гардида, мазмуни асосии қори таҳқиқоро инъикос менамояд ва дар он натиҷаҳои назарраси илмӣ асоснок гардида, шарҳи лозимии худро ёфтаанд.

Хулосаи умумӣ оид ба диссертатсия. Хулосаи диссертатсияи Назарзода Абдузоир Жуманазар зери унвони «Методикаи баланд бардоштани сифати дониши хонандагон аз фанни химия бо ёрии маводҳои дидактикии ёрирасон» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 5.3.4. Назария ва методикаи таълиму тарбия (5.3.4.4. Назария ва методикаи таълими химия (таҳсилоти миёнаи умумӣ)), дар сатҳи зарурии илмӣ анҷом ёфта, аз ҷиҳати мазмун ба талаботи мавҷуда мутобиқ мебошад. Диссертатсия ба талаботи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқ, муаллифи он барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 5.3.4. Назария ва методикаи таълиму тарбия (5.3.4.4. Назария ва методикаи таълими химия (таҳсилоти миёнаи умумӣ)), сазовор мебошад.

Тақризи муассисаи пешбар дар асоси муқаррароти бандҳои 76-79 ва 81-и «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ», ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, таҳия ва пешниҳод шудааст.

Диссертатсия ва автореферат дар ҷаласаи илмӣ-назариявии кафедраи методикаи таълими химияи факултети химияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон суратҷаласаи №1, аз 26 августи соли 2026 барраси шудааст.

Аз рӯи ҷамъбасти муҳокима қарор қабул карда шуд:

1. Диссертатсияи Назарзода Абдузоир Жуманазар зери унвони «Методикаи баланд бардоштани сифати дониши хонандагон аз фанни химия бо ёрии маводҳои дидактикии ёрирасон» барои дарёфти дараҷаи

илмий номзади илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 5.3.4. Назария ва методикаи таълиму тарбия (5.3.4.4. Назария ва методикаи таълими химия (таҳсилоти миёнаи умумӣ)), пешниҳод гардидааст, қори баанҷомрасидаи илмию таҳқиқотӣ буда, ба талаботи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқат мекунад ва барои ҳимоя дар Шурои диссертатсионии назди Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣ Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси номбурдашуда тавсия карда мешавад.

2. Қорҳои нашршуда ба дараҷаи қофӣ муҳтавои асосии диссертатсияро инъикос менамоянд.

Тақризи муассисаи пешбар аз ҷониби номзади илмҳои химия, дотсент Холиқова Л.Р. таҳия гардида, дар ҷаласаи кафедра баррасӣ, муҳокима ва ҷонибдорӣ шудааст.

Дар ҷаласаи кафедра 10 нафар иштироқ карданд. Натиҷаҳои овоздиҳӣ: “тарafdор” - 10 нафар; “зид” - нест; “бетараф” - нест.

Суратҷаласаи кафедра таҳти №1 аз 26 августи соли 2026

Раиси ҷаласаи илми-назарияви:

Мудирӣ кафедраи методикаи таълими химияи факултети химияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, номзади илмҳои химия, дотсент

Қурбонова М.З.

Ташхисгар:

Мутассадии ШИМ-и кафедраи методикаи таълими химияи факултети химияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, номзади илмҳои химия, дотсент

Холиқова Л.Р.

Қотиби ҷаласа:

Омузгори кафедраи методикаи таълими химияи факултети химияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, н.и.п

Абдурасулова Р.Т.

Имзои Қурбонова М.З., Холиқова Л.Р. ва Р.Т. Абдурасуловаро тасдиқ мекунам:

Сардори раёсати кадрҳо ва қорҳои махсуси Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Шодихонзода Э.Ш.

Суроға: 734025, шаҳри Душанбе, хибони Рудақӣ, 17
Телефон: (+992-37) 227-15-10, факс (+992-37) 227-15-10
Сайт: <https://www.tnu.tj>, E-mail: tnu.int.re@gmail.com

«27» 08 2026